

Wiesława Kordaczuk

100 lat Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza

Rocznik Towarzystwa Literackiego imienia Adama Mickiewicza 22, 147-152

1987

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Liberze. Zjazd powołał też nowych członków honorowych Towarzystwa: Władysława Floryana, Artura Hutnikiewicza, Mieczysława Klimowicza, Stefana Żółkiewskiego oraz z zagranicy: Karola Dedeciusa, Sante Graciotiego, Siemiona S. Łandę, Czesława Miłozsa.

Przedstawiciele Towarzystwa wzięli także udział w uroczystości 40-lecia III Liceum Ogólnokształcącego im. Adama Mickiewicza we Wrocławiu. W akademii, uświetnionej uczniowską inscenizacją fragmentów *Dziadów* cz. III, udział wzięli m. in. A. Biernacki, S. Fita, B. Koc, J. Odrowąż-Pieniążek, R. Taborski, W. Weintraub, Cz. Zgorzelski. W imieniu Towarzystwa przemawiali: R. Taborski (informacja o pracach TL) i Cz. Zgorzelski (Mickiewicz jako przedmiot własnych badań). Dyrektor Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza, Janusz Odrowąż-Pieniążek, ofiarował Szkole pamiątkowy medal Muzeum z wizerunkiem Adama Mickiewicza.

Zarówno sesja naukowa, jak i zjazd delegatów wykazały, że Towarzystwo Literackie odgrywa ważną rolę kulturotwórczą, a dynamiczna rzeczywistość społeczna stawia przed nim nowe zadania i oczekiwania, którym będzie musiało sprostać.

Wiesława Kordaczuk

100 LAT TOWARZYSTWA LITERACKIEGO IM. ADAMA MICKIEWICZA

Wystawa

W dniach od 25 listopada do 14 grudnia 1986 r. w siedzibie Biblioteki Narodowej w Pałacu Rzeczypospolitej w Warszawie czynna była wystawa poświęcona Towarzystwu Literackiemu. Intencją twórców tej wystawy było pokazanie spraw najważniejszych dla dawnej i współczesnej działalności Towarzystwa.

Wystawa, której patronowała rzeźba Antoniego Kurzawy *Mickiewicz budzący geniusza poezji* składa się z czterech części: I. Życie kulturalne i naukowe Lwowa w końcu XIX w. II. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Początki i rozwój. III. Towarzystwo Literackie im. Adama Mickiewicza. Współczesność. IV. Oddziały Towarzystwa Literackiego.

W części pierwszej pokazano, a raczej zasygnalizowano przejawy życia naukowo-literackiego i kulturalnego Lwowa w końcu ubiegłego stu-

lecia oraz kult Adama Mickiewicza. Patronowało jej zdanie Aleksandra Semkowicza: „Lwów w hołdzie Mickiewiczowi prześcignął wszystkie inne ośrodki kulturalne i stał się pionierem kultu mickiewiczowskiego w Polsce” (*Kult Mickiewicza we Lwowie*. Lwów 1932). Znalazły się tu m. in. barwna autolitografia Odo (Ottona) Dobrowolskiego: „Kolumna Mickiewicza na Placu Mariackim we Lwowie” i plan miasta, zamieszczony w *Ilustrowanym przewodniku po Lwowie i Powszechnej Wystawie Krajowej...*” (Lwów 1894).

Życie naukowe miasta ilustrowały książki, m. in. *Sprawozdanie z czynności Zakładu Narodowego imienia Ossolińskich za rok 1890*. Lwów 1890; Wiktor Hahn: *Katedra historii literatury polskiej w Uniwersytecie Lwowskim (1826 - 1904)*. Lwów 1912; *Muzea gminy miasta Lwowa*. Oprac. Aleksander Czołowski i in., Lwów 1929. Instytucje wydawnicze i drukarnie pokazano poprzez papiery firmowe i prospekty wydawnicze oraz tytuły wydawnictw mickiewiczowskich. Były tu m. in. papier firmowy z kolorową winietą Księgarni Hermana i Alfreda Altenbergów, prospekt tejże księgarni z 1904 r., papiery firmowe Drukarni Jakubowskiego i spółki oraz Drukarni Gubrynowicza i Schmidta, prospekt Księgarni Polskiej z 1893 r. Prasę lwowską reprezentowały następujące tytuły: „Słowo Polskie” — ozdobna karta korespondencyjna; „Przegląd Lwowski” z 1 X 1878; „Gazeta Narodowa” 1890 nr 153; „Kurier Lwowski” 1890 nr 183; „Czasopismo Akademickie” 1898 nr 1; „Dziennik Polski” 1898. Dodatek Mickiewiczowski do nr 141; „Wiek Nowy” 1904. Dodatek Mickiewiczowski do nr 1003. Poprzez czasopisma i wydawnictwa oraz inne druki (zaproszenia, kalendarze) pokazane zostały Towarzystwa i instytucje kulturalne: Czytelnia Akademicka, Towarzystwo Pedagogiczne, Towarzystwo Nauczycieli Szkół Wyższych, Macierz Polska, Towarzystwo Historyczne, Koło Literacko-Artystyczne, Towarzystwo imienia Stanisława Staszica, Związek Naukowo-Literacki, Towarzystwo dla popierania Nauki Polskiej, Towarzystwo Naukowe, Towarzystwo Filologiczne, Uniwersytet ludowy imienia Adama Mickiewicza.

Znalazł się tu również ozdobny plakat Programu Teatru hr. Skarbka — „22 maja 1898 ... uroczyste przedstawienie w setną rocznicę urodzin A. Mickiewicza...” Afisze, programy, zaproszenia z lat 1877-1898 podpisywane przez młodzież akademicką, młodzież wszystkich szkół średnich, „Komitet polskiej młodzieży”, Klub c.k. urzędników poczty i telegrafu, Stowarzyszenie rękodzielników „Gwiazda”, ilustrowały Obchody Mickiewiczowskie we Lwowie.

Dość oryginalnym eksponatem była zapewne karta do gry, przedstawiająca A. Mickiewicza jako waleta karowego (druk. Piatnik. Wiedeń [1884]).

Część drugą wystawy otwierał list (kserokopia) Józefa Tretiaka do

Władysława Bełzy z 7 X 1897 r., z podkreślonym fragmentem wspomnienia: „Nie zapomnę tej chwili, jak przyszedłem do Ciebie, do górnej czytelnicy Ossolińskich z myślą założenia Towarzystwa Mickiewiczowskiego na wzór Towarzystwa Goethego i jak Cię zastałem już tę samą myśl obracającego w głowie. Możemy się cieszyć, że ta myśl obfite już wydała owoce”. (Ossolineum, sygn. II. 12661).

Obok tekstu Aktu założenia Towarzystwa Literackiego z dn. 8 maja 1886 r. znalazła się fotografia jego Założycieli. Potem Statuty: pierwszy, zatwierdzony przez Wysokie c.k. Namiestnictwo 19 VI 1886 r. i następne z lat 1890, 1901 i 1906. Działalność Towarzystwa dokumentowały zaproszenia na Walne Zgromadzenia z lat 1893, 1897, 1907, 1908, 1911, 1912, 1914, zaproszenie na zebranie naukowe z 1911 r., teksty odczytów, m. in. Włodzimierz Spasowicz: *Konrad Wallenrod. Odczyt... miany w dn. 10 września 1898 r. w Sali Ratuszowej we Lwowie*. Lwów 1889; Aleksander Brückner: *O najważniejszych postulatach historii literatury polskiej. Odczyt wygłoszony na I Zebraniu miesięcznym Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza we Lwowie*. Lwów 1900. Zaakcentowany też został udział Towarzystwa w Uroczystości sprowadzenia zwłok poety do kraju w 1890 r. W eksponowanym „Porządku pochodu pogrzebowego z dn. 4 lipca 1890 r.” Deputacja Towarzystwa im. A. Mickiewicza znajduje się na miejscu 98 wśród 112 innych deputacji.

Podkreślono też udział członków Towarzystwa w Komitecie budowy i Uroczystości odsłonięcia Kolumny Mickiewicza na Placu Mariackim we Lwowie w październiku 1904 r.

Interesującym eksponatem był zatwierdzony 11 XII 1893 r. *Statut Kółka Mickiewiczowskiego*, powołanego przez Romana Pilata.

Okolicznościowe numery „Pamiętnika Literackiego” i inne wydawnictwa zilustrowały inicjatywy i udział Towarzystwa w obchodach jubileuszowych: 400 rocznicy urodzin Mikołaja Reja w 1905 r., 100 rocznicy urodzin Juliusza Słowackiego w 1909 r., 100 rocznicy urodzin Zygmunta Krasińskiego w 1912 r.

Sporo miejsca poświęcono na wystawie wydawnictwom Towarzystwa, a więc „Pamiętnikowi Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” (1887 - 1891 t. I - V; 1898 t. VI) oraz „Pamiętnikowi Literackiemu” (od 1902 r.). Pokazano tu m. in. dwie wersje (nie ocenzonej i ocenzonej) „Pamiętnika Literackiego” 1902 z. 4 (w wydaniu przeznaczonym dla Warszawy usunięto na żądanie cenzury rosyjskiej artykuł Józefa Tretiaka pt. „Nieznany list Juliusza Słowackiego do ks. Adama Czartoryskiego”). Eksponowana była też „Umowa Towarzystwa Literackiego jako wydawcy «Pamiętnika Literackiego» z Drukarnią Polską we Lwowie” z 1912 r. Następnie 6 tomów *Dzieł Adama Mickiewicza*. Lwów 1893 - 1911.

Wdzięcznym wizualnie eksponatem był ozdobny adres hołdowniczy Towarzystwa Literackiego do Józefa Kallenbacha z 1912 r., umieszczony obok fotografii Profesora, wykonanej przez J. Bułhaka.

Sprawozdania z czynności Wydziału Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza we Lwowie za lata 1893 - 1896; ... za lata 1900 - 1904; ...za lata 1908 - 1910; ... za lata 1911 - 1913; ... za lata 1914 - 1917 zobrazowały całokształt prac Towarzystwa.

Kontynuacja prac Towarzystwa w wolnej Polsce (rok 1918 zaznaczono na wystawie elementem plastycznym) pokazana została poprzez ciągłość wydawnictwa „Pamiętnika Literackiego”, poprzez serię wydawniczą Biblioteka „Pamiętnika Literackiego”. Sporo miejsca poświęcono Wieczorom „Pamiętnika Literackiego”, eksponując m.in. zaproszenia na owe odczyty naukowe, odbywające się co miesiąc w Pracowni Naukowej Zakładu Ossolińskich. Pokazano również wspólne zaproszenie Zakładu Ossolińskich i Towarzystwa Literackiego na otwarcie wystawy „Stulecie *Pana Tadeusza*” w 1934 r.

Ze specjalną uwagą potraktowano Zjazd Naukowy im. Ignacego Krasickiego, który Towarzystwo Literackie urządziło wspólnie z Zakładem Ossolińskich. Eksponowano tu m.in. *Zjazd Naukowy im. Ignacego Krasickiego we Lwowie w dn. 8—10 czerwca 1935 r. Księga referatów* pod red. Ludwika Bernackiego. Lwów 1936.

Jubileusz 50-lecia Towarzystwa zaznaczono m.in. poprzez artykuły Wilhelma Bruchnalskiego i Bronisława Nadolskiego w „Pamiętniku Literackim” 1936 z. 3.

Sprawy finansowe Towarzystwa ilustrowały m.in. *Apel do członków Towarzystwa o punktualne wpłacenie składek* („Pam. Lit.” 1931 z. 1) oraz Blankiet przekazu pocztowego (nie wypełniony) z nadrukiem Konta czekowego Towarzystwa Literackiego we Lwowie.

Zaakcentowano też nową formę działalności Towarzystwa, a mianowicie oddziały, zamieszczając ich spis na planszy (przed wojną działało 8 oddziałów) oraz eksponując fotografię siedziby Oddziału Tarnowskiego i *Księgę Protokołów Oddziału Warszawskiego*, wypełnioną ręką Wacława Borowego.

Okres wojny i okupacji, które ograniczyły, ale nie przerwały działalności Towarzystwa, zaznaczono m.in. tekstami: B. Nadolskiego („Pam. Lit.” 1962 z. 3): „...A potem ruszyły tajne zebrania... Były to znowuż dawne wieczory «Pamiętnika Literackiego», z tym żeśmy się gromadzili nie w murach Zakładu Narodowego im. Ossolińskich, lecz w prywatnych mieszkaniach” — i T. Mikulskiego (*Miniatury krytyczne*. Warszawa 1976): „...Będziemy długo pamiętać pierwszą niedzielę każdego miesiąca, kiedy schodziło się na zebranie mickiewiczowskie uliczką Celną ze Starego Rynku w Warszawie, uliczką Brzozową pod nr 12, do mieszkania

Juliana Krzyżanowskiego. Tak wyraziło się wówczas rzadkie prawo polskiego życia: prawo kontynuacji”.

Historię powojenną Towarzystwa rozpoczęto na wystawie od wspomnienia E. Sawrymowicza („Pam. Lit.” 1962 nr 3): „W gmachu tzw. rektorskim, w jednej salce i dwóch małych klitkach, mieściło się Seminarium Historii Literatury Polskiej, kierowane przez Juliana Krzyżanowskiego. Tam to zaczęło się zbierać, z inicjatywy profesora, szczupłe grono osób związanych z dawnym Towarzystwem Literackim i z sekcją polonistyczną I Wydziału Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”. Następnie przedstawiono Zjazd Naukowo-Literacki im. Bolesława Prusa, eksponując m.in.: odręczny list prof. Juliusza Kleinera do Komitetu Organizacyjnego Zjazdu, dat.: „Lublin, 8 X 1945”; Program Zjazdu z dn. 29 - 30 września 1946 r. (druk); zagajenie obrad prof. J. Krzyżanowskiego (masz. z odręcznym dopisem). Odbył się wówczas pierwszy powojenny Walny Zjazd Towarzystwa Literackiego, który uchwalił Statut i wybrał Zarząd Główny.

Pokazano więc Statuty (w formie maszynopisów): z roku 1946, zatwierdzone 13 V 1947 r.; z roku 1960, zatwierdzone 17 II 1960 r., zawierający sformułowanie, że Towarzystwo posiada osobowość prawną; z roku 1966, zatwierdzone 22 V 1967 r., mówiący m.in. o tym, że Towarzystwo ma prawo przynależności do innych organizacji krajowych i zagranicznych oraz ma prawo zatrudniania płatnych pracowników; z roku 1983, zatwierdzone 2 VII 1984 r.

Następnie pokazano walne zjazdy i zjazdy delegatów oddziałów oraz narady prezesów — poprzez zaproszenia, programy, afisze, plakaty, fotografie. Szczególną uwagę zwrócono na Walny Zjazd z 7 V 1950 r. w Warszawie, który podjął uchwały zmieniające dotychczasowy profil działalności Towarzystwa. Głównym zadaniem TLiAM miało stać się rozszerzenie pracy w środowisku nauczycielskim i tworzenie nowych oddziałów. Pokazano też odbyty w dniach następnych Zjazd Polonistów. Prezentując zjazdy, wyeksponowano tematy sesji naukowych, odbywanych w ramach zjazdów.

Wyraźnie podkreślono udział Towarzystwa Literackiego w dyskusji nad programem nauczania języka polskiego, od Narady Krakowskiej z 1932 r. poczynając, poprzez Konferencję Lubelską na temat projektu programu 10-letniej szkoły średniej w r. 1975, poprzez o rok późniejszą Sesję Olsztyńską na temat kształcenia polonistycznego, następnie I Ogólnopolski Sejmik Polonistyczny w 1976 r. w Piotrkowie Trybunalskim i Sesja w Poznaniu w 1978 r. na temat „Model podręcznika języka polskiego w zreformowanej szkole średniej”, aż do Rezolucji Zjazdu Delegatów Oddziałów w Płocku we wrześniu 1980 r., gdzie sprawie kształcenia polonistycznego poświęcono wiele miejsca.

Poprzez afisze dość obszernie przedstawiono jedną z podstawowych form działalności Towarzystwa, a mianowicie wykłady publiczne i odczyty, zwracając szczególną uwagę na Rok Mickiewiczowski — 1955. Pokazano też list Towarzystwa Literackiego w sprawie odbudowy pomnika w Warszawie, dat.: „20 lutego 1948 r.”.

Następnie przedstawiono wydawnictwa Towarzystwa, a więc wybrane numery „Pamiętnika Literackiego” z lat 1946 - 1952; „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” R. 1966 nr 1 oraz kilka roczników następnych; ostatnią pozycję serii Biblioteka „Pamiętnika Literackiego” — Zofia Świdwińska: *Bibliografia „Pamiętnika Literackiego” i „Pamiętnika Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza” 1887 - 1939*. Warszawa 1948; Juliusz Słowacki: *Dzieła*. Wydanie przygotowane przez Towarzystwo Literackie im. A. Mickiewicza, pod red. J. Krzyżanowskiego. Wrocław 1949 t. 1 - 12; wybrane pozycje z serii wydawniczej Biblioteka Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza.

W części kończącej wystawę na planszach umieszczono spisy: Prezesi Zarządu Głównego 1886 - 1986; Członkowie honorowi Towarzystwa Literackiego; Powojenne Oddziały Towarzystwa (w liczbie 45).

Każdy z działających oddziałów został na wystawie pokazany przynajmniej jednym eksponatem. Najczęściej były to: wydawnictwa Warszawa, Lublin, Częstochowa, Rzeszów), medale (Olsztyn), Księgi protokółów i Księgi rachunkowe (Poznań), zaproszenia na zebrania, na sesje naukowe, na odczyty, plakaty i afisze, fotografie.

Wystawę zamykały materiały ze Zjazdu Jubileuszowego we Wrocławiu 24 - 25 X 1986 r.

W powyższym sprawozdaniu świadomie obszerniej potraktowano część historyczną, m.in. dlatego, że materiały do tego okresu nie są najłatwiej dostępne. Materiały pochodziły ze zbiorów Muzeum Literatury im. A. Mickiewicza (głównie z księgozbioru Aleksandra Semkowicza), Biblioteki Narodowej, Biblioteki Ossolińskich, Zarządu Głównego Towarzystwa Literackiego im. A. Mickiewicza, Oddziałów Towarzystwa, zbiorów prywatnych, m.in. profesorów J. Krzyżanowskiego i Z. Libery.

Scenariusz: *Wiesława Kordaczuk, Anna M. Wolińska*; konsultacja naukowa: *Roman Loth, Stanisław Fita*; Konsultacja plastyczna: *Marta Engeltart*; komisarz: *Jakub Z. Lichański*.